

PASTORAČNÍ POMOC MANŽELŮM V SITUACÍCH, KTERÉ MOHOU VÉST K ROZPADU MANŽELSTVÍ*

Giovanni Colombo

Úvodní slovo

II. vatikánský koncil vytyčuje ideál života manželů takto: „křesťanští manželé (jsou) posilováni a jakoby svěceni k povinnostem a důstojnosti svého stavu zvláštní svátostí; její silou plní svůj úkol v manželství a v rodině a prodchnuti Kristovým duchem, jenž naplňuje celý jejich život vírou, nadějí a láskou, spějí stále více k vlastní dokonalosti a k vzájemnému posvěcení, a tím i ke společné oslavě Boha" (GS 48). Toto téma je opět zmíněno ve Vademeku pro zpovědníky: „V těchto posledních letech církev skrze slovo Svatého otce a prostřednictvím rozsáhlého aktivizování pastýřů a laiků zmnohonásobila svou starostlivost, aby pomohla celému věřícímu lidu zkoumat s vděčností a plností víry dary, které Bůh rozdává muži a ženě spojeným skrze svátost manželství, aby mohli naplnit autentickou cestu svatosti, a nabídnout opravdové evangelní svědectví v konkrétních situacích, ve kterých se nacházejí a žijí".¹

Svátost smíření je postavena na cestu ke svatosti křesťanských manželů jako privilegované místo, aby byl zkonkretizován jejich postoj stálého obrácení života (viz FC 58). Když je dána velikost povolání, se kterým se Kristus obrací k manželům a na druhé straně když se vyznává lidská slabost, tak je útěšné vědět, že manželé nesmí spoléhat jen na své

vlastní síly, ale na sílu, která přichází od Ducha. V Dopise křesťanským rodinám je Jan Pavel II. povzbuzuje takto: „Nebojte se riskovat! Boží síla je mnohem mocnější než vaše těžkosti! Nezměrně větší než zlo, které působí ve světě, je účinnost svátosti smíření".² Lidská slabost je překonána silou Božské milosti. V rámci úplné rodinné pastorace se naše úvaha soustřeďuje na slavení svátosti pokání jako prostoru pro obrácení, odpuštění a smíření, který dovoluje překonat těžkosti a znovu se vydat na cestu následování Krista, žehnání Církve. Upřesněme především okruh naší úvahy. Je-li dáno specifické téma, o kterém se žádá, abych o něm pojednal, tak

a) nezamýšlím mluvit o pastorační péči:

- rodin v iregulérních situacích (rozvedení a znovu sezdaní), faktických spojení („na hromádce"), sezdaných civilně;

- osob v „těžkých" situacích (odloučení a rozvedení, ale ne znovu sezdaní).³

b) nezamýšlím se zmínit o osobách, dvojicích a rodinách, které žijí v obtížných situacích, v tísnivých situacích, které mohou vést k iregulérním či těžkým situacím, to znamená k rozpadu spojení posvěceného svátostí.⁴

Ptáme se: Jakou pomoc může zpovědník nabídnout těmto osobám a tudíž těmto rodinám? Zajisté je mnoho úkolů, které zpovědník vykonává, popsáno článkách v *Praenotanda Ordo Poenitentiae*: „Abychom zpovědník

mohl splnit svůj úkol způsobem přesným a věrným, aby mohl rozpoznat nemoci duše a aby na ně uplatnil vhodné prostředky a aby moudře sehrál úlohu soudce, bude muset získat nutné vědění a potřebnou opatrnost ?...?. Přijetím kajícího hříšníka a vedením ho ke světlu pravdy vykonává otcovský úkol a odhaluje lidem otcovské srdce Boží" (č. 11). Mezi úlohami zpovědníka (soudce, otec, lékař, učitel a vychovatel)⁵ bych chtěl v této rozmluvě rozvinout funkci lékaře duší.

1. „Rozpoznat nemoci duše“

První pomoc, která se nabízí kajícímu, spočívá v tom, že napomůžeme rozlišování, v kajícím rozhovoru,⁶ důvodů a příčin, které způsobily a působí nebezpečné situace pro stabilitu manželského spojení (společensví). Každá osoba a každá dvojice má vlastní identitu a vlastní dějiny, kvůli kterým by bylo scestné postupovat se zevšeobecňujícími soudy a předsudky a do nich nechat znovu vstoupit různé manželské a rodinné prožitky. Je tudíž nemožné dělat si nárok na popsání jednotlivých situací, ale považují za užitečné ukázat příčiny, které obvykle v naší době mohou vést k tomu, že se zakouší obtíže a tíseň v manželské dvojici. Jsou to příčiny a motivace popsané v *Familiaris Consortio* a v *Gratissimam Sane*.⁷ Můžeme je shrnout do tří kategorií, které považují za navzájem se doplňující:

a) vlivy dnešního kulturního klimatu, který je charakterizovaný hédonistickým konzumismem

Mravní tíseň jako ztráta jednotícího smyslu života s jistými výchozími body je spojena s tísní a s osobními konflikty manželský-

mi a rodinnými. Ty nacházejí plodnou půdu v postmoderní kultuře, která rozvinula tendence k rozložení základních hodnot jako je rozum a víra, láska a rodina, důstojnost a zodpovědnost odvozené ze křtu. Tyto hodnoty byly nahrazeny provizorností, možností zvrátit všechny volby, ztrátou smyslu pro dějiny a pouta mezi generacemi, vyvyšování subjektivismu.⁸ Výsledkem toho je kultura, která byla definována jako utilitaristická, narcistická, spontaneistická a masová.

„Postmoderní já“ je odpoutáno od jakéhokoliv mravního principu, protože neuznává objektivní kritéria pro odlišení pravého od falešného, dobra od zla: jen individuální cíťení je rozhodující. Vyprazdňuje se každé pojetí „morálního“ a „hodnotového“, a stáváme se neschopnými výběrů – rozhodnutí pro budoucnost, projektů s velkými ideály, přijetí zodpovědnosti s požadovanými oběťmi.

Z toho vyplývá existenční ochuzení, jehož nejevidentnějším příznakem je chybění plánování a odstup od posledních hodnot, což působí pocit zbloudění a prázdnoty. Toto kolísání bez cíle ukazuje různé projevy v manželském a rodinném životě:

- **vyrchává chuť „být zdarma darem sebe“;** to je nahrazeno posedlostí zuřivého „produkování“, je to mýtus účinnosti a užitečnosti. Zanedbává se to, co by bylo podstatné pro podporu manželského a rodinného života, který by byl lidštější a skutečně křesťanský. Mysleme na nezištnou lásku, na sdílenou modlitbu, na bezpodmínečné odpuštění ..., jež umocňují vděčnost a obrozují tak ducha, zatímco jinde převládá mánie dělání, chtivost shromažďovat, nezřízená touha konzumovat;

- **převládá provizorní** nad tím, co je definitivní, momentální zkušenosti se oceňují, jen když přinášejí odměnu, privilegují se čas-

tečné volby (vždy odvolatelné) a odmítají se jednotné a definitivní plány. Dělá se nárok na disponování celou škálou možných voleb, tak se snadno zpochybňuje závazek přijatý v den svatby;

- **vyvyšuje se „emotivní“ faktor** až k negaci jakékoliv „rozumové“ hodnoty: všechno se rozhoduje podle kritéria „cítím se nebo necítím se“, „líbí se mi nebo nelíbí se mi“, „vyhovuje mi nebo mi nevyhovuje“.⁹ Všechno je zredukováno na probíhání pocitů a citů v krátkém oblouku okamžikovosti se silným zaměřením na individualistický narcismus, který rozkládá manželskou dvojici.¹⁰ V této kulturní atmosféře se rodina stává zranitelnou a může snadno dojít do situací, které oslabují nebo přímo ničí její jednotu a stabilitu. Roztříštěná rodina může svým způsobem posilovat specifickou formu „anticivilizace“ tím, že ničí lásku v různých okruzích svého projevoování se.¹¹

b) nedostatky uvnitř vztahu dvojice:

- **samota**, vyvěrající ze zkušenosti vzájemné nedůvěry, z deziluze z očekávání, jež jsou často nereálná, z chladu, neupřímnosti, mlčení, nudy v manželském vztahu;

- **konfliktnost**, vyvěrající ze sporů a častého stání proti sobě, ze vzájemného ponižování, přehnané žárlivosti, násilí;

- **nekomunikativnost**, vyplývající ze zkušenosti nepřítomnosti dialogu, nepochopení, ze vzdálení se a z odcizení se;

- **nelibost**, vyplývající ze zpronevěr a nevěrností domnělých či skutečněných.

c) nedostatek znalosti osob:

- přání a očekávání dětinského charakteru;

- časté sklíčenosti a bezdůvodné strachy;

- narcistický individualismus;
- kategorické požadavky v bezvýznamných věcech každodenního života.

Tyto situace nouze se zhoršují, když se projevují v manželském kontextu, který tím, že ignoruje stálou milost svátosti manželství, prožívá **nepřítomnost Boha**:

- nepřítomnost osobní modlitby i modlitby dvojice;

- chybějící svátostný život;

- nedostatek důvěry v Boží Prozřetelnost;

- odporování smíření se s Bohem a mezi sebou navzájem;

- zřeknutí se ctnostného náboženského a mravního života.

V souhrnu: důvody dnešní křehkosti mnoha manželských dvojic, jak se mi zdá, se dají shrnout konstatováním, že kořen jejich potíží vyplývá z nedostatku na poli jejich osobní volby: rozhodnutí oženit je založeno na

- přitažlivosti tělesné a citové;

- nepřítomností obětavé plné lidské lásky upevněné a podpořené svátostí (agapé).¹²

2. „Aplikovat vhodné prostředky“

Když byly popsány devastující následky utilitaristického individualismu, který se zakládá na svobodě odpoutané od pravdy a tudíž od odpovědnosti, Jan Pavel II. poznává ve svátostném životě a v modlitbě nezbytnou pomoc pro manžele v těžkostech: Láska manželů a rodičů má schopnost uzdravovat podobná zranění, jestliže ji zmíněné nástrahy nezbavují její síly regenerovat; je tak blahodárná a spásná pro lidská společenství. Taková schopnost závisí na Boží milosti odpuštění a smíření, která zajišťuje duchovní energii

začít vždy znovu. Právě proto se členové rodiny potřebují setkat s Kristem v církvi skrze svátost pokání a smíření. V tomto kontextu si uvědomujeme, nakolik je důležitá modlitba s rodinami a za rodiny, zvláště za ty, které jsou ohrožené rozdělením. Je třeba se modlit, aby manželé milovali své povolání, i když se cesta stává obtížnou a jsou na ní úzké úseky a s výstupem, zdánlivě nepřekonatelné; modlit se, aby tehdy byly věrní své smlouvě s Bohem.¹³

Tváří v tvář faktorům krize je třeba si uvědomit, že je možné ji proměnit v různorodé příležitosti k růstu, ke znovuzahájení a k obnově ve velikonoční a svátostné perspektivě. Jsme před zkušenostmi smrti a vzkříšení: smrti a odřeknutí se všeho, co je projevem egoismu, abychom se obrátili k novému životu vzkříšených v Kristu,¹⁴ k těm, kteří dokážou znovu vidět a znovu plánovat vztah manželský a rodinný.

Pastorační pomoc se rozvíjí ve dvou dimenzích:

- mimo zpověď: to je široký prostor rodinné pastorace;¹⁵

- při slavení svátosti pokání: o tomto prostoru bych chtěl mluvit a nabídnout rady, aby služebné zprostředkování zpovědníka pomohlo kajícímu předem připravit prostor pro přijetí milosti Božího odpuštění, aby nesl hojné plody.

Zpovědník jedná v osobě Krista, skrze kterého vycházejí rady Krista. Víme, že zpovědník je povolán, aby byl učitelem, vychovatelem, soudcem a zvláště v těžkých manželských a rodinných těžkostech je povolán především, aby jednal jako lékař duší.¹⁶

a) Ježíš je lékařem duší a těl:

- Ježíš sám prohlašuje: „Nejsou to zdraví, kteří potřebují lékaře, ale nemocní. Nepřišel jsem povolát spravedlivé ale hříšníky (Mk 2,17; Mt 9,12-18; Lk 5,31);

- uzdravení je znamením Ježíšovy mesiášské identity: „Jděte a oznamte Janovi, co jste viděli a slyšeli: slepí znovu získávají zrak, chromí chodí, malomocní jsou uzdravováni, mrtví vstávají, chudým se zvěstuje radostná zvěst" (Lk 7,20-23; Mt 11,2-18);

- Ježíšova služba je často shrnuta ve výrazech uzdravení: „Přinášeli mu mnoho posedlých a on vyháněl duchy svým slovem a uzdravil všechny nemocné" (Mt 8,18); „Celé město bylo před jeho dveřmi. Uzdravil mnohé, kteří byli sužováni různými nemocemi a vyhnal mnoho zlých duchů" (Mk 1,32-34; Mt 8,16-17; Lk 4,40-41); „Mnoho jich uzdravil, takže všichni, kdo měli nějakou nemoc se na něj vrhali, aby se ho dotkli (Mk 3,10-11; Mt 4,24-25; Lk 6,17-19); „A moc Páně působila, že uzdravoval" (Lk 5,17); „Z něho vycházela síla, která uzdravovala všechny" (Lk 6,19; Mk 3,10);

Při uzdravování těla i duše Ježíš požaduje a probouzí dva postoje

- postoj víry: „Ať se Vám stane podle vaší víry" (Mt 9,29: dva slepci);

- postoj obrácení: „Hle jsi uzdraven, nehřeš už, aby se nestalo něco horšího (Jan 5,14: ochrnutý z Betsaidy).

b) Úkol zpovědníka: vést kajícího k uzdravujícímu setkání s Ježíšem

Slavení svátosti je postaveno do teologického prostoru víry. Zpovědník a kající prožívají ve víře kající dialog, jsou vedeni nadpřirozenými motivy orientovanými k znovunastolení přátelství s Bohem. To nevy-

lučuje, aby svátostné odpuštění nepřispělo spolu s vnitřním pokojem i k pokoji a jasu z hlediska psychologického. Ale není to specifický úkol zpovědníka, jak bylo vícekrát potvrzeno v poselstvích Apoštolské penitenciáře Janem Pavlem II.: „Svátost pokání není a nesmí se stát psychoanalytickou a psychoterapeutickou technikou. Nicméně dobrá psychologická příprava a rozhled v humanitních vědách napomáhají služebníkově, aby lépe pronikl do tajemného prostoru svědomí s úmyslem rozlišovat – a často to není snadné – opravdu „lidský“ čin od činu „člověka“ někdy podmíněného psychologickými mechanismy – morbidními nebo vzbuzenými zakoreněnými zvyky, které odnímají odpovědnost nebo ji zmenšují (audience z 27. 3. 1993).¹⁷ Je radno potvrdit, že svátost pokání není aktem psychologické terapie, ale je to nadpřirozená skutečnost, která je určena k tomu, aby vytvořila v srdci účinky jasu a pokoje, které jsou ovocem milosti. I kdyby byly psychologické techniky vně svátosti považovány za užitečné, můžeme je s opatrností poradit, ale nikdy je nebudeme nutit (audience z 15. 3. 2002).¹⁸

Po učinění tohoto zpřesnění můžeme pokázat na některé body, jež představují pastorační pomoc, kterou je zpovědník schopen nabídnout kajícímu.

1. Přijímat s Ježíšovým milosrdným postojem:

Kajícímu, který přináší a ukazuje své utrpení kvůli těžkostem, které prožívá nebo kvůli vině, které si je vědom, je pomáháno ne výčitkami, ale empatickým nasloucháním toho, který poznává jeho vůli požadovat lék, aby se uzdravil z nemoci, aby byly uzdraveny rány, aby vyšel ze situace duchovní smrti.

To je postoj milosrdného otce z podobenství o marnotratném synu.

2. Napomáhat v rozlišování kajícího o jeho životě, doplněním zpytování svědomí a podpořením upřímné zpovědi z hříchu. Tak se disponuje srdce kajícího k věrnému uznání viny a k pokání, tím se překoná pokušení hledat snadná sebeospravedlnění anebo přímo obviňovat manžela z veškeré odpovědnosti za těžkosti v manželství. Jde o vedení kajícího k tomu, aby podnikl cestu obrácení života, cestu žitou v pokoře a upřímnosti s odmítnutím minulosti hříchu a otevřením se novotě života darovaného skrze milost svátosti.

3. Apelovat na stálou milost svátosti manželství v perspektivě osobního smíření s Bohem, které se uskutečňuje v manželském a rodinném smíření. To je milost, která probouzí živé vnitřní síly osoby. Proto:

- je kontraproduktivní upřít pozornost na problémy, s rizikem, že by penitent kroužil v začarovaném kruhu od jednoho problému k druhému a cítil se frustrovaný a sklíčený,

- je naopak zdravější orientovat osobu na znovuobjevení daru obdrženého při slavení manželství, působit na to, co je pozitivní v manželském a v rodinném životě.

Mnoho osob se soustředí na své problémy a stávají se tak ustaranými, že zanedbávají sílu Boží milosti: často je právě nedostatek tohoto vztahu s Bohem příčinou samotných problémů, zatímco

- je to jen životní kontakt s Kristem, ženicem své Církve, který pomáhá rozřešit problémy,

- jen tím, že zaměříme svou osobu na Boha, zřídlo naší síly, budeme moci překonat těžkosti.

4. Apelovat na svobodu a tudíž na smysl pro odpovědnost kajícníka, aby byl disponován k setkání s uzdravující milostí ze shledání s Kristem ve svátosti, aby vyjádřil vážné předsevzetí přijmout nutné vhodné ctnostné postoje pro překonání tísně manželského a rodinného života. To znamená pomáhat

- vzbuzovat upřímný postoj pro nový styl života v manželském vztahu, ve vědomí, že odpovědnost ve dvojici je vzájemná,

- dokázat přijmout odpuštění od Boha, abychom se stali schopnými odpouštět manželovi; vychutnat radost z obdrženého odpuštění, abychom okusili radost z darovaného odpuštění. To je rozhodující přechod na cestě manželského usmíření.¹⁹

5. Doprovázet kajícníka k obnově jeho života ve víře, naději, lásce, to znamená

- dokázat číst to prožité v manželství/rodině nejen v psychologických nebo sociologických termínech, ale ve světle víry, která vede k uznání vlastních limitů a vlastních vin, ale také k rozlišení cest autentické obnovy v manželském a rodinném vztahu,

- znovu objevit radost z manželské lásky, daru přijatého od Ducha skrze svátost manželství. Láska (caritas), která se projevuje v upřímném sebedarování, to znamená v lásce lidské, úplné, věrné.

6. Pomáhat a pochopit, že evangelijní požadavky na manželství

- nejen nejsou nelidské,
- ale napomáhají procesu postupného zlidštění:

Kdo následuje Krista, dokonalého člověka, stává se více člověkem (GS 41). Je vhodné připomenout, že svátosti jsou činy, kterými Bůh vede k naplnění dějin spásy v lásce.

Ve svátosti manželství

- dva křesťané posvěcením své lásky přijímají, aby Bůh skrze sílu Ducha učinil z jejich lásky znamení a radostnou zprávu o tom, jak otec miluje lidi, jak Kristus miluje církev;²⁰

- dva pokřtění nabízejí Bohu svou lásku, aby On jí disponoval v Kristu pro spásu světa.

7. Napomáhat plodnému slavení vyhnutím se urychleným a stereotypním zpovědím, s formací k logice kajícího rozhovoru, který probíhá

- ve vyznání chvály: uznat a poděkovat za obdržené dary, za přítomnost Boha v díle vlastního manželského a rodinného života;

- ve vyznání života: uznat vlastní hříchy, zvláště vlastní nevěrnosti milosti svátostného manželství;

- ve vyznání víry: vyjádřit vlastní víru v Boží odpuštění, které plodí důvěru a radost pro plnění závazků rodinného života s obnovenou energií.

Závěr: podmínky pro účinnou pomoc

Zpověď není školou morálky, ale prostředkem pomoci s nabídkou možností, znalostí a motivací, aby manželé byli schopni vzít na sebe vlastní odpovědnost jako dospělí křesťané. Proto zpovědník nemá za úkol potvrzovat principy a hodnoty všeobecně, ale dospět tam, kde se osoby nacházejí na své cestě v mravním a morálním růstu ke zralosti. Zpovědník přijímá každou osobu v celistvosti darů i omezení, vede ji k tomu, aby neupadla do postojů, které vedou zpět do tísně nebo do konfliktu; osoby nejsou anonymní „případy“.

Každá osoba aspiruje na plné a dokonalé

uskutečnění svého života, zároveň je konfrontována s mnohými okolnostmi, které ji omezují. Proto je nutné, aby zpovědník byl pozorný k morálnímu rozvoji osoby, aby ji respektoval a napomáhal k jejímu postupnému rozvoji.²¹ Zde vyvstává etika limitu²² nebo etika možného²³ nebo v explicitně křesťanských termínech etika milosrdenství,²⁴ která není totožná s opuštěním etického ideálu, ale zdůrazňuje lidskou situaci jako situaci postupného růstu.

Výchozím bodem je vždy osoba se svými dary i se svými omezeními, osoba ve své konkrétní situaci, osoba se svými aspiracemi na plnost křesťanského života a se svými slabostmi, které potřebují čas a úsilí, aby byly překonány.

Nejedná se tedy o stanovení etického moratoria nebo o gradualitu zákona, která by určila implicitní popření plně etické důstojnosti každé osoby, ale jde o to, vzít na vědomí napětí mezi ideálním a možným v konkrétním životě osob, aby se pomohlo na cestě k účinně realizovatelné dokonalosti.

Proto svátost smíření nesmí být chápána a prožívána jako izolovaný čin, ale musí být zakoušena jako etapa zvláště důležitá pro svůj svátostný charakter na cestě ke svatosti. Je to cesta křesťanské rodiny (jako „domácí církve“), která je povolána žít svědectví víry, rodinné a liturgické modlitby, církevní lásky. Abychom podpořili toto úsilí, je nutná rodinná pastorece ve všech formách (výchova mladých k čistotě, příprava na manželství, duchovní doprovázení, stálá katecheze, skupiny manželské a rodinné spirituality...). V takovém kontextu svátost smíření rozvíjí celé své bohatství milosti a přináší hojné plody na cestě manželů k cíli svatosti.

Končím citací z Pravidla pastorálního (II,

4,5) od Řehoře Velkého: „Ti, kdo jsou představenými, ať jsou takoví, že ti, kteří jsou jejich podřízenými, se nestydí se jim svěřit vlastní tajemství, aby, když se cítí jako děti v boji proti vlnobití vášní, se utíkali do srdce pastýře jako do náručí matky, aby s podporou jeho povzbuzení a slzami jeho modlitby byly obmývány nečistoty viny, která tlačí a hrozí je poskvřnit. Vůdce duší ať je blízko každé svým soucitem, ať je více než ostatní oddán kontemplaci, aby do sebe pojal svými útrobnými milosrdenstvími slabosti druhých a společně aby aspirovali na neviditelné skutečnosti až k vrcholu kontemplace. A tak ať se dívá s touhou vzhůru, nepohrdá slabostí bližního ale naopak, když k nim přistoupí, nezanedbá aspiraci vzhůru.“

Přeložil Lubor Dobeš

Poznámky

* APOŠTOLSKÁ PENITENCIÁRIE, Kurz o interním fóru z 3–8. 3. 2008, překlad italského originálu.

¹ PONTIFICIO CONSIGLIO PER LA FAMIGLIA, *Vademecum per i confessori su alcuni temi di morale attinenti alla vita coniugale*, Città del Vaticano 1997, č. 1.

² *Gratissimam Sane*, č. 18.

³ O pastoraci v iregulárních situacích existuje mnoho oficiálních dokumentů a studií odborníků. Stačí připomenout: JAN PAVEL II., *Familiaris Consortio*, č. 77–84; A. LOPEZ TRUJILLO, *Le nuove sfide della famiglia e della vita*. La pastorale familiare e i matrimoni in difficoltà, in: PONTIFICIO CONSIGLIO PER LA FAMIGLIA, *Famiglia e questioni etiche*, Bologna 2004, s. 67–80; CONFERENZA EPISCOPALE ITALIANA, *Direttorio di Pastorale Familiare*, č. 189–234. K rozlišování mezi „iregulárními“ a „obtížnými“ situacemi viz G. P. MONTINI, *Le situazioni matrimoniali irregolari e difficili*. Tutta la chiarezza possibile in una pastorale difficile, in: E. MIRAGOLIO (ed.), *Il sacramento della Penitenza*, Milano 1999, s. 234–237.

⁴ Srov. T. STYCZEN, *La prudenza e la fatica dell'amore coniugale*, in: PONTIFICIO CONSIGLIO PER LA FAMIGLIA, *Morale coniugale e sacramento della penitenza*. Riflessioni sul «Vademecum per i confessori», Città del Vaticano 1998, s. 81–103.

⁵ O úkolech zpovědníka viz. G. GATTI, *Confessare oggi*. Un manuale per i confessori, Torino 1999, s. 75–95, 115–121.

⁶ „Kristus, veliký prorok, hlásal Otcovo království svědectvím života a mocí slova. Dokud se plně nezjeví ve své slávě, vykonává svůj prorocký úřad nejen prostřednictvím hierarchie učící jeho jménem a mocí, ale též prostřednictvím laiků; proto je ustanovuje svými svědky a vybavuje smyslem pro víru a milostí slova (srov. Sk 2,17-18; Zj 19,10), aby síla evangelia zářila v každodenním životě, rodinném i společenském“ (LG 35); *Familiaris Consortio*, č. 5.

⁷ První část *Familiaris Consortio* popisuje „Světla a stíny rodiny dnes“ (č. 4–10), zatímco *Gratissimam Sane* označuje nebezpečí, která dnes ohrožují rodinu (č. 13–14).

⁸ V. CESAREO, *Società complessa e cultura di massa*, in: *Aggiramenti Sociali* 5, 1989, s. 387–395.

⁹ Srov. A. MAC INTYRE, *Dopo la virtù*. Saggio di teoria morale, Milano 19882.

¹⁰ Srov. Ch. LASCH, *La cultura del narcisismo*, Milano 19862.

¹¹ *Gravissimum Sane*, č. 13.

¹² Pro prohloubené sociologické vidění situace rodiny dnes v Itálii viz *Rapporti* Centra studií o rodině publikované vydavatelstvím sv. Pavla v Miláně.

¹³ Srov. *Gratissimam Sane*, č. 14.

¹⁴ „V době Velikonoc je krásné připomenout velkonoční smysl naší lásky vykonávané prostřednictvím slavení svátosti smíření: v ní se obnovuje duchovní vzkříšení našich bratří a proto je důstojné a spravedlivé, se veselit a radovat, protože tento tvůj bratr byl mrtev, a zase žije, byl ztracen, a je zase nelezen“ (Lk 15,32). V encyklice *Dives in misericordia* jsem vyjádřil to, co by se mohlo nazývat teologií odpuštění: z ní vyplývá velkonoční charakter svátosti smíření: velkonoční tajemství je vrcholem tohoto zjevení a uskutečnění milosrdenství, které je schopné ospravedl-

nit člověka a znovu ustanovit spravedlnost“ (č. 7): *Il sacramento della Penitenza nei messaggi del Sommo Pontefice Giovanni Paolo II alla Penitenzieria Apostolica*, Città del Vaticano 2000, s. 34–35, audience 31. 3. 1990.

¹⁵ Srov. A. MATTHEEUS, *Vocazione cristiana alla santità coniugale*, in: PONTIFICIO CONSIGLIO PER LA FAMIGLIA, *Morale coniugale e sacramento della penitenza*, s. 23–37; R. BONETTI, *L'apporto della pastorale familiare*, in: tamtéž, s. 175–186.

¹⁶ Při uvažování o úloze této svátosti, svědomí církve si všímá, kromě charakteru soudu v naznačeném smyslu, terapeutického nebo léčivého charakteru. A to se znovu spouje s faktem, že je časté představování Krista v evangeliu jako lékaře, zatímco jeho vykupitelské dílo je často nazývané už od křesťanského starověku „lékem spásy“. „Já chci uzdravovat, ne obviňovat“ říkával sv. Augustin, když poukazyval na vykonávání kající pastorace (*Sermo* 82,2: PL 38, 511) a je díky léku zpovědi, že zkušenost s hříchem nezdegeneruje v zoufalství. Obřad pokání poukazuje na tento léčivý aspekt svátosti (*Ordo Paenitentiae*, 6c), na který je dnešní člověk snad více citlivý a vidí ve hříchu ano, to, co obsahuje z omylu, ale ještě více to, co ukazuje ve vztahu k lidské slabosti a nemoci. JAN PAVEL II., apoštolská exhortace *Reconciliatio et Paenitentia*, č. 31. Srov. C. ROCHETTA, *Gesù medico degli sposi*. La tenerezza che garantisce, Bologna 2005; E. MIRAGOLI, *Il confessore giudice e medico: natura della confessione*, in: E. MIRAGIOLI (ed.), *Il sacramento della penitenza*, Milano 1999, s. 25–40.

¹⁷ *Il Sacramento della Penitenza nei Messaggi del Sommo Pontefice Giovanni Paolo II*, s. 45; viz tamtéž, s. 83–84; srov. B. GIORDANI, *La psicologia in funzione pastorale*. Metodologia del colloquio, Brescia – Roma 1981.

¹⁸ *Il sacramento della penitenza nei messaggi del Sommo Pontefice Giovanni Paolo II*, s. 20; viz tamtéž s. 13: „Není třeba si však plést svátost smíření s psychologickou technikou. Psychologické praktiky nemohou nahradit svátost pokání, ani tím méně být vloženy na její místo“ (audience z 31. 3. 2011). Srov. G. GATTI, *Confessare oggi*, s. 115–116.

¹⁹ Srov. G. P. DI NICOLA – A. DANESE, *Perdono... per dono*. *Quale risorsa per la società e la famiglia*, Torino 2005; J. MONBOURQUETTE, *Comment pardonner? Pardonner pour guérir*. *Guérir pour pardonner*, Ottawa – Paris 1992. Nechybí situace, ve kterých církev předvídá možnost separace: viz kánony 1152–1153 (případ cizoložství jednoho z manželů či jestliže jeden z manželů uvádí vážně v nebezpečí duchovní nebo tělesné dobro druhého nebo potomstva nebo jiným způsobem činí příliš tvrdým společný život).

²⁰ Manželé jsou proto stálým odvoláváním se pro Církev na to, co se stalo na kříži; jsou jeden pro druhou a pro děti svědky spásy, na níž je svátost činí účastnými. *Familiaris Consortio*, č. 13.

²¹ Srov. A. MANETI – C. BRESCIANI (eds.), *Psicologia e sviluppo morale della persona*, Bologna 1993.

²² Srov. R. PETER, *Una terapia per la persona umana*. *Aspetti teorici della Terapia dell'Imperfezione*, Assisi 1994.

²³ Viz A. GELARDI, *Letica del possibile*, in: *Settimana* 21, 1995, s. 3.

²⁴ Srov. R. BURGGRAEVE, *Une éthique del misericorde*, in: *Lumen vitae* 3, 1994, s. 281–296.